

Angelika Spsychalski

Test Lüschera w analizie psychologicznej konfliktów młodzieżowo-rodzinnych

Studia Philosophiae Christianae 3/1, 151-192

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANGELIKA SPYCHALSKA

TEST LÜSCHERA W ANALIZIE PSYCHOLOGICZNEJ KONFLIKTÓW MŁODZIEŻOWO-RODZINNYCH

Wstęp; I. Test wyboru barw Lüschera: 1. założenia ogólne, 2. struktura testu i sposób przeprowadzenia badań; II. Charakterystyka grupy badanej; III. Analiza ogólna wyników testu: 1. analiza szeregu barw neutralnych, 2. analiza szeregu ośmiu barw, 3. analiza układu barw w schemacie (poziomego i pionowego), 4. główne postawy dążnościowe, 5. cztery funkcje psychiczne, 6. synteza wyników; IV. Konfrontacja wyników testu z wynikami innych metod: 1. próba konfrontacji ogólnej, 2. konfrontacja opinii jednostkowych; V. Próba oceny testu i uwagi krytyczne.

Wstęp

Artykuł obecny przedstawia wyniki badań testem wyboru barw Lüschera. Zastosowanie testu jest pewnym „novum” w literaturze psychologicznej w Polsce. Do tej pory nie był on wykorzystywany do badań na naszym terenie. W przypadku omawianych obecnie badań test Lüschera był jedną z grupy metod, przy pomocy których badano konflikty dorastających dziewcząt z rodzicami.

Celem artykułu jest: 1) zapoznanie Czytelnika z założeniami, strukturą i sposobem zastosowania testu, 2) przeprowadzenie konfrontacji wyników badań testowych z wynikami innych metod oraz 3) próba oceny krytycznej testu.

W treści artykułu uwzględniono więc opis założeń testu, zwłaszcza elementy psychologii barw, na której opiera się Lüscher, przedstawiono strukturę testu i podano sposób zastosowania go w badaniach. Omówiono następnie wyniki badań testowych i skonfrontowano je z wynikami uzyskanymi metodą

kwestionariusza, rozmowy i wywiadu. Obok konfrontacji ogólnej umieszczono też w artykule konfrontację opinii jednostkowych, ze zwróceniem uwagi na te postawy psychiczne, które w jakiś sposób przyczyniały się do powstawania konfliktów, względnie były ich skutkiem.

I. Test wyboru barw Lüschera

Test Lüschera, podobnie jak inne testy projekcyjne, należy do grupy metod obiektywnych. Jego obiektywizm warunkuje fakt, że badany nie wypowiada się wprost na swój temat. Przedstawiony mu materiał testowy ma charakter „neutralny”, względnie „wieloznaczny”. Sposób ukształtowania go czy też akt wyboru pozostawia się dowolnym decyzjom osoby badanej, która w spontanicznym działaniu, albo w ocenie ludzi czy przedmiotów, nieświadomie uzewnętrznia cechy własnej osobowości — swoje stany psychiczne „rzutuje” na sytuacje zewnętrzne, w jakich znajduje się podczas badań.¹ Zgodnie z tymi założeniami zastosowany w badaniach test miał w wyniku podać obiektywną charakterystykę stanów i przeżyć psychicznych u osób badanych. Konfrontacja otrzymanych wyników testu z wypowiedziami dziewcząt i ich rodziców pozwoli ocenić jego diagnostyczną wartość.

1. Założenia ogólne

Przypisywanie barwom psychologicznego znaczenia, szukanie powiązań pomiędzy charakterem czy jakością barwy a reakcją uczuciową, nie jest zapoczątkowane przez Lüschera.

Psychologią barw zajmowano się o wiele wcześniej. Już Jung w swoim głównym dziele „*Psychologische Typen*” wydanym po raz pierwszy w Zurychu w 1920 r., łączy wrażliwość na barwę z ekstrawersją, podczas gdy uwrażliwienie na formę i kształty przypisuje intrawersji.

¹ Józef i Natalia Reuttowie, *Badania osobowości metodą TAT Marreya*, Warszawa 1960, 65

W rok później Rorschach wykorzystuje elementy psychologii barw do swego testu w pracy pt. „Psychodiagnostik”.² Interpretację barw na podanych tablicach kleksowych wiąże on z uczuciowością. Czysto barwne odpowiedzi są dla niego wyrazem nagłych, niepowściągliwych wyładowań uczuciowych, tym samym zaś niezdolności do wczuwania się i adaptacji.

Na terenie szwajcarskim Gustaw Morf³ przedstawia wyniki badań, w których zastosował próbę „kolor-forma” i stwierdził, że cyklotymicy są bardziej wrażliwi na barwę niż schizotypicy.

Dalsze badania szukające współzależności pomiędzy ekstrakcją a intrawersją a upodobaniem do różnych barw, prowadzili prawie równoległe z Lüscherem Pfister i Heiss.⁴ Na podstawie całego szeregu eksperymentów wykazali oni, że: ekstrawertycy mają większe upodobanie do barwy czerwonej, pomarańczowej i żółtej; intrawertycy zaś — do niebieskiej, zielonej i fioletowej.

W następnym etapie dociekań autorzy ci podawali badanym środki farmaceutyczne i potem powtarzali badania. W efekcie końcowym zwiększał się wyraźnie wybór barw ekstrawertycznych. Zawsze czerwień wskazywała na zdolności bezpośredniego reagowania na bodziec i rozładowywania go.

Na czym opiera się Lüscher i co nowego wnosi?

Test Lüschera i inne testy barw opierają się na zasadzie fizjologicznego działania podnieciowego różnych barw oraz na związku uczuciowym, jaki istnieje pomiędzy zmysłowym bodźcem a reakcją umysłową.⁵ Na tej podstawie Lüscher przyjmuje przypuszczenie, że każdej barwie odpowiadają określone przeżycia psychiczne, a następnie, wnosi on, że upodobanie do poszczególnych barw pozwala wnioskować o rodzaju uczucio-

² Hermann Rorschach, Psychodiagnostik, Bern 1921

³ Gustaw Morf, Praktische Charakterkunde

⁴ R. Heiss, H. Nietman, Der Farbpyramidentest nach Pfister Huber, Bern 1951

⁵ Por. Ernst Kretschmer, Psychologia lekarska, tłum. z jęz. niem. T. Klimowicz, Warszawa 1958, 334

wości człowieka, o jego sposobach zachowania się i o charakterze kontaktu z ludźmi.⁶

W procesie spostrzegania barw zachodzą, według Lüschera, dwojakiego rodzaju stosunki: a) obiektywny — polegający na spostrzeganiu zjawiskowej jakości barw, czyli na odróżnianiu spostrzeżonej barwy od pozostałych; b) subiektywny — w którym uzewnętrznia się odrębność spostrzegającego podmiotu, jego stosunek do przedłożonej barwy.

Praktyczne wykorzystanie psychologii barw do celów diagnostycznych jest, zdaniem Lüschera, zupełnie nowe, a stosowane obecnie w pracy psychologicznej, psychiatrycznej oraz w badaniach osobowościowych. Wydanie testu poprzedziły liczne uprzednie próby przeprowadzone na bogatym materiale osobowym. Lüscher zaznacza też, że choć sama koordynacja systemu jest określona, to jednak jego praktyczne możliwości są otwarte.

Richard Meili⁷ łączy wyniki badań Pfistera i Lüschera i podaje, że doświadczenia robione na olbrzymiej liczbie badanych dowiodły, iż wybór zależy nie tylko od ogólnej reakcji na określony kolor, ale i od całego splotu okoliczności działających na badanego. Stwierdza on, że na zmianę upodobań wpływa charakter przeżyć. Dalsze badania więc, zdaniem tegoż autora, powinny iść w kierunku uzgodnienia, względnie wykrycia tych przeżyć, które działają na zmianę upodobań. Meili zaznacza również, że praktyczne zastosowanie testu należy łączyć z innymi metodami badań.⁸

W założeniach swoich Lüscher przyjmuje cztery rodzaje ustosunkowania się (zachowania się) podmiotu do przedłożonej barwy i uwzględnia je przy interpretacji dokonanego wyboru. Ustosunkowanie się badanego do barwy może mieć charakter: 1) autonomiczny (autonom) — gdy podmiot próbuje stanowić o przedmiocie, narzucać mu własną odrębność i kształtować

⁶ Max Lüscher, *Psychologie der Farben*, Basel 1949, 12

⁷ Richard Meili, *Lehrbuch der psychologischen Diagnostik*, Stuttgart 1955, 204

⁸ Meili, dz. cyt. 207

wzajemny stosunek; 2) heteronomiczny (heteronom) — gdy podmiot usiłuje uzupełnić swoją osobowość odrębnością przedmiotu, zmienia się pod jego wpływem. W obydwu przypadkach podmiot dąży do jedności z przedmiotem, do uzupełnienia się, utożsamienia (Streben nach Einheit durch Ergänzung). Dążenie to może się wyrażać: a) w postawie aktywnej (zainteresowanie podmiotu przedmiotem), albo b) w postawie pasywnej (podmiot „dąży do jedności ze sobą przez skierowanie uwagi na siebie, na to, czego doznaje”). Obydwa sposoby zachowania się (autonomiczny i heteronomiczny) mogą być zarówno aktywne jak i pasywne.

Ustosunkowanie się autonomiczno-aktywne (Aa) wyraża się w dążeniu do opanowywania (Beherrschungestreben); autonomiczno-pasywne (Ap) — w dążeniu do trwania, do samostanowienia (Beharrungsstraben oder Selbstbehauptung). Ustosunkowanie się heteronomiczno-aktywne (Ha) — oznacza dążenie do przeżywania, ciekawość, wesołość; heteronomiczno-pasywne (Hp) — wygodne samooddanie (Gemütsmassige Selbsthingabe).⁹

Wymienionym czterem postawom zachowania się odpowiadają, według autora, poszczególne barwy, ich odcienie i stopnie jasności. Być najciemniejszą i najjaśniejszą, to znaczy być nieograniczoną przez jeszcze jaśniejszą lub ciemniejszą. Dążenie do nieograniczoności, do tego, by nie pozwolić przez nic się określić łączy autor z heteronomią. Ciemność barwy oznacza pasywność; jasność — aktywność.¹⁰

Niebieską barwę wybiera więc, zdaniem autora, ten, kto w ciemności (pasywność) dąży do coraz głębszego zatapiania się (heteronomia); wyboru żółtej dokonuje ten, kto w jasności (aktywność) doszukuje się coraz dalszych i nowych obiektów (heteronomia). Barwy: czerwona i zielona, ze względu na swoją pośrednią jasność nie ujawniają bezgranicznego, nieokreślonego dążenia — są więc autonomiczne.

Uwzględnione przez Lüschera barwy podstawowe określa się następująco: 1) niebieska — heteronomiczno-pasywna (Hp),

⁹ Lüscher, dz. cyt. 57

¹⁰ Lüscher, dz. cyt. 62

2) zielona — autonomiczno-pasywna (Ap); 3) czerwona — autonomiczno-aktywna (Aa); 4) żółta — heteronomiczno-aktywna (Ha).¹¹ Zarówno więc aktywność jak i pasywność każdej z wymienionych barw zróżnicowana jest jej autonomicznością względnie heteronomicznością.

2. *Struktura testu i sposób przeprowadzenia badań*

Test wyboru barw Lüschera składa się z siedmiu tablic: na tablicy I umieszczone są w pięciu odcieniach barwy neutralne (czarna, odcienie szarej i biała); tablica II zawiera cztery barwy podstawowe (niebieską, zieloną, czerwoną i żółtą), barwę fioletową i brązową oraz dwie barwy neutralne (czarną i szarą); tablica III przedstawia barwy podstawowe zestawione parami w różnych kombinacjach; każda z pozostałych czterech tablic obejmuje jedną z barw podstawowych w różnych jej odcieniach, zestawionych również parami w sześciu możliwych kombinacjach.

W takim układzie każda barwa podstawowa może być wybrana maximum trzy razy na pojedynczej tablicy. Częstość wyboru poszczególnych barw odczytuje się z szeregu rangowego, który uwzględniony jest przy interpretacji znaczeniowej. W interpretacji zwraca się uwagę na negatywne i pozytywne akty wyboru kompensacyjnego (maksymalne wybieranie danej barwy lub stałe unikanie jej). Wybory kompensacyjne wykazują sprzeczność pomiędzy podświadomymi potrzebami i dążeniami badanej osoby a jej zewnętrznym zachowaniem się; wskazują na konflikt pomiędzy świadomością a podświadomością, popędem a dążeniem ukierunkowanym.

Instrukcja badania testem Lüschera podaje prośbę o dokonanie wyboru przedstawionych barw według „sympatii” lub „antypatii” osoby wybierającej. Badanej przedkłada się kolejno tablice testu i prosi się o wskazanie barw najbardziej podobaających się. Autor testu zaznacza, że jeżeli przyjmiemy, iż jakość barwy odpowiada określonym przeżyciom psychicznym,

¹¹ Lüscher, dz. cyt. 62

to barwy wybrane jako „sympatyczne” ujawniają osobiste tendencje badanych; barwy zaś określane jako „niesympatyczne” wskazują na tendencje ukrywane, względnie zwalczane.¹²

Do dwu pierwszych tablic stosuje się wybór jednoczesny (simultane Wahl), tzn. badany wybiera barwy z większego ich zespołu, od najbardziej do najmniej sympatycznej (na tablicy I — z pięciu barw; na tablicy II — z ośmiu barw), czyli w takiej kolejności, w jakiej odpowiadają badanemu. Przy następnych tablicach stosuje się wybór alternatywny, tzn. daje się do wyboru badanemu jedną z dwu przedstawionych barw. Pozostałe zakrywa się szablonem. Z każdej pary badany wybiera barwę bardziej odpowiadającą. Otrzymane wyniki wyboru, zarówno jednoczesnego jak i alternatywnego, zapisuje się na specjalnym arkuszu protokolarnym pod serią „a”. Bezpośrednio po pierwszym wyborze ponawia się badania według tej samej instrukcji notując je w protokole jako serię „b”.

Interpretacja testu obejmuje następujące zadania:

- a) analizę szeregu barw neutralnych,
- b) analizę szeregu ośmiu barw,
- c) analizę układu pionowego i poziomego w schemacie barw,
- d) główne postawy dążnościowe,
- e) cztery funkcje psychiczne.

II. Charakterystyka grupy badanej

Badania testem wyboru barw Lüschera stanowiły jedną z metod zastosowanych do opracowania konfliktów młodzieżowo-rodzinnych. Obok testu posłużono się kwestionariuszem własnym, przeprowadzano rozmowy psychologiczne i wywiady z rodzicami badanych. Do obecnej analizy wzięto pod uwagę wyniki badań 54 — osobowej grupy dziewcząt w wieku od 15 do 19 lat ze szkół średnich środowiska warszawskiego. Dobór grupy pod względem pochodzenia społecznego przedstawiał się następująco:

¹² Lüscher, dz. cyt. 24

środownisko inteligenckie	—	40 osób
„ robotnicze	—	12 „
„ wiejskie	—	2 „
r a z e m	—	54 „

50% badanych, to dziewczęta wychowujące się w rodzinach rozbitych, zrekonstruowanych, względnie niekompletnych. Pozostałe pochodziły z rodzin wewnętrznie ze sobą skłóconych. Prawie wszystkie można zakwalifikować do młodzieży trudnej. W zespole tym wszystkie przeżywały konflikty z rodzicami i to przeważnie konflikty poważne i długotrwałe.

Dwie trzecie grupy stanowiły dziewczęta, z którymi badająca, jako nauczycielka szkoły i wychowawczyni internatu, miała bliski i bezpośredni kontakt przed przeprowadzeniem badań. Kontakt ten zamyka się w okresie od roku do czterech lat. Materiał badawczy czerpano ze swobodnych względnie kierowanych rozmów, ze spontanicznie powstających dyskusji na temat konfliktów z rodzicami. Wykorzystano też notatki z indywidualnych rozmów z wychowawczynią, podczas których problem trudności w układzie stosunków pomiędzy młodzieżą a rodzicami wysuwał się samorzutnie.

III. Analiza ogólna wyników testu

1. Analiza szeregu barw neutralnych

Każda barwa kolorowa posiada, zdaniem Lüschera, właściwy sobie „charakter”, odpowiadający jakiejś określonej tendencji (np. barwa czerwona — wyraża dążenie do panowania, zieloną — dążenie do trwania). Nie zauważa się tego w barwie szarej. Lüscher nazywa ją barwą beztendycyjną.¹³ Stąd też wybór jej odmian ujawnia w sposób bardziej bezpośredni nie tyle charakter barwy, ile raczej subiektywny charakter badanego, ukazuje tę tendencję, która w osobie badanej jest bardziej silna, która może być stałym, podstawowym jej usposobieniem, względnie jakąś chwilową dominantą, wywołaną obecnie istniejącą sytuacją czy silnym przeżyciem.¹⁴

¹³ Lüscher, dz. cyt. 99

¹⁴ Lüscher, dz. cyt. 100

Tabela odmian szarej przedstawia pięć barw: białą, czarną, ciemnoszarą, jasnoszarą i pośrednią w jasności szarą. Najsympatyczniejszą barwę z danego układu badane wybierały następująco:

ciemnoszarą	— 23 osoby	— 42,6 ⁰ / ₀	badanych
białą	— 16 „	— 29,6 ⁰ / ₀	„
czarną	— 10 „	— 18,6 ⁰ / ₀	„
pośrednioszarą	— 4 „	— 7,4 ⁰ / ₀	„
jasnoszarą	— 1 „	— 1,8 ⁰ / ₀	„
r a z e m	— 54 „	— 100 ⁰ / ₀	„

Ciemnoszara jest heteronomiczna, delikatna, świadczy o dużej wrażliwości — działa podobnie jak melancholijna niebieska.¹⁵ Biała, podobnie jak żółta, jest najbardziej jasna, a więc aktywna. Wybór czarnej świadczy o odrzuceniu jakiegokolwiek kontaktu.¹⁶ Pośrednia w jasności szara oznacza brak dążeń. Może on wynikać z poczucia małej wartości, lub ze słabej witalności psychicznej. Jest zawsze wyrazem niechęci do podejmowania zobowiązań.¹⁷ Jasnoszara jest aktywna. Pod względem ustosunkowania się jest bliska czerwonej. Każda z odmian szarej ma jakąś swoistą właściwość. I tak, dla:

ciemnoszarej	jest nią wrażliwość,
białej	„ „ potrzeba stanu wolnego od wzruszeń,
czarnej	„ „ upór, zaciętość,
pośrednioszarej	„ „ powściągliwość,
jasnoszarej	„ „ zapobiegliwość, przemyślność.

Właściwości te różnicuje, i zmienia ich nasilenie, zestawienie z barwą, która w szeregu sympatycznych zajmowała drugie miejsce. Trzy najliczniej reprezentowane barwy łączyły się z podanymi niżej:

ciemnoszara	— z czarną	— 11 przypadków
biała	— z jasnoszarą	— 6 „
czarna	— z białą	— 5 „

¹⁵ Lüscher, dz. cyt. 101

¹⁶ Lüscher, dz. cyt. 101

¹⁷ Lüscher, dz. cyt. 101

Wybór ciemnoszarej i czarnej charakteryzuje, w interpretacji Lüschera, człowieka, który doznał wielu rozczarowań, którego przeraża istniejąca wokół niego rzeczywistość. W drugim przypadku, połączenie białej z jasnoszarą świadczy o tendencji do unikania wszelkich wzruszeń, po to tylko, by nie mieć rozczarowań. Połączenie czarnej z białą jeszcze silniej podkreśla upór badanego, dowolne samostanowienie kierujące się własnym „widzimi się”.

2. Analiza szeregu ośmiu barw

Tabela II przedstawia osiem różnokolorowych barw (zob. objaś. str. [6]). W takim zestawieniu charakter każdej barwy zaznacza się wyraźniej. Wzmacnia go zasada kontrastu. Jeżeli więc na wzrok badanego działa jednocześnie osiem różnych barw, on zaś zdecydowanie wybiera jedną z nich, jako sympatyczną, to jej siła działania musi być niewątpliwie duża. Łatwiej też wtedy dochodzi do wyborów kompensacyjnych, czyli wyróżniających jakąś barwę jako najsympatyczniejszą, względnie odrzucających ją jako antypatyczną. Wyróżnianie wskazuje na niecierpliwe pożądanie czegoś, wynikające z poczucia braku; odrzucanie — niechęć w stosunku do przeszkody, która uniemożliwia zaspokojenie dążeń.

Wybierane kolejno barwy z tablicy II zestawia się w szeregu według stopnia sympatii. Duże znaczenie w otrzymanym szeregu mają barwy „najsympatyczniejsze” umieszczone na pierwszych miejscach oraz barwy „antypatyczne” znajdujące się na końcu szeregu. Pierwsze posiadają adnotację kompensacyjną ze znakiem „+”; drugie — ze znakiem „-”. Charakterystyczna jest też postawa obojętności w stosunku do danej barwy. Oznacza się ją literą „i”.

Zestawienie wyboru barw, uważanych za najsympatyczniejsze, najbardziej antypatyczne i obojętne przedstawia tabela I (str. [11]).

Tabela informuje, że kompensacyjna sympatia („+”) w szeregu ośmiu barw zaznacza się najmocniej przy wyborze niebieskiej i brązowej; kompensacyjna antypatia dotyczy przede

wszystkim fioletowej i czerwonej; stosunek obojętny ma miejsce najczęściej w odniesieniu do barwy brązowej i szarej. Bardzo charakterystyczne, ze względu na liczebność, są przypadki obojętności w stosunku do barwy brązowej, wyrażające dążenie do wygodnego ułożenia sobie życia.

Tabela I

Znaczenie wyborów kompensacyjnych i barwy obojętnej

Rodzaj barwy i znaczenie wyborów		liczba wyp.
szara	+ powściągliwość wzruszeniowa, niechęć do współprzeżywania	10
	i zdolność do kontaktów	17
	— głód przeżywania, chce wszystko przeżyć, by być wolnym od wzruszeń	15
niebieska	+ tęsknota za pełną jednością, za czułym oddaniem się, potrzeba miłości	28
	i naturalna uprzejmość	10
	— wrażliwość, impulsywność, nierealne żądanie miłości	2
zielona	+ samostanowienie, samoobrona przed uleganiem wpływom	15
	i sam sobie wystarcza	10
	— potrzeba uwolnienia się od tego, co zawodne, upokarzające, głód uznania	7
czerwona	+ silna wola, upór	15
	i spokój	12
	— lęk przed zdenerwowaniem płynący z bezsilności	22
żółta	+ postawa pełna nadziei	11
	i nie zobowiązujące współprzeżywanie	16
	— dążenie do bezpieczeństwa	12
fiolet	+ nie zobowiązująca gotowość do kontaktów	3
	i subtelność	8
	— silne dążenie do samostanowienia	35
brązowa	+ realistyczne tendencje i dążenia	17
	i wygodne układanie sobie życia	22
	— przejawy ekscentryzmu	4
czarna	+ ograniczanie swoich dążeń do tego, co konieczne	16
	i wysokie wymagania, nie umie rezygnować	11
	— niechęć poddania się wyższemu autorytetowi	15

W interpretacji testu Lüscher bierze pod uwagę nie tylko wymienione trzy barwy (najsympatyczniejszą, najbardziej antypatyczną i obojętną), ale najsympatyczniejszą zestawia z następującą po niej, czyli z drugą z szeregu sympatycznych. Najbardziej niesympatyczną zaś zestawia z poprzedzającą ją w szeregu barwą, czyli z taką, która stoi na przedostatnim miejscu.

Zestawienie barwy niebieskiej z następującą po niej zwraca uwagę tym, że przeważnie obok niej stoi szara, względnie czerwona. Połączenie z szarą świadczy nie tylko o potrzebie miłości, ale i o tym, że badanemu brak spontaniczności, która pozwoliłaby zaspokoić istniejącą potrzebę. Połączenie zaś z czerwoną jest wyrazem dążenia do osobistego, ciepłego kontaktu z otoczeniem.

Barwa brązowa, wybierana jako najsympatyczniejsza, łączy się najczęściej z zieloną, co jeszcze silniej podkreśla tendencje i dążenia realistyczne.¹⁸

Przed kompensacyjnie wybraną fioletową (niesympatyczną) stoi zwykle czerwona lub szara. Pierwsza wyraża zaniepokojenie, poczucie bezsilności, tęsknotę za pełnością i stałością; druga — wskazuje na próby opanowania swej niepewności, udawaną trzeźwość i rzeczowość.¹⁹

3. *Analiza układu barw w schemacie*

(układ poziomy i pionowy)

Przy pięciu następujących tablicach (tablica barw podstawowych i cztery tablice ich odmian) stosuje się wybór alternatywny. Wyniki wyboru barw podstawowych i ich odmian nazywa Lüscher „cyframi indeksowymi” (Index-Ziffern) lub tylko „indeksem”. Poszczególne indeksy umieszcza w schemacie podanym na str. [13]. Indeks pozwala zorientować się w jakim stopniu osoba badana ma upodobanie do danej barwy. Im częstszy wybór, tym jest ono większe.

¹⁸ Lüscher, Anleitung zum Lüscher-Test, Basel 1949, 6

¹⁹ Lüscher, Anleitung zum Lüscher-Test, Basel 1949, 24

Schemat układu barw:

	I	D	E	P	— symbole funkcji psych.
Barwy podstaw.	3	6	3	0	← indeksy barw podstawow.
niebieska	4	6	2	0	↕ indeksy barw odmian
zielona	2	6	4	0	
czerwona	3 1 ←	3	5	0	
żółta	5	0	5	2	
suma wartości indeksowych →	15	15	16	2	← mutacje

Sumę indeksów uzyskanych w pierwszym i w drugim badaniu, wpisuje się w odpowiednim kwadracie schematu. W pierwszym rzędzie poziomym podane są indeksy wyboru barw podstawowych, zwanych też przez Lüschera „kategoriami”. Następne cztery rzędy poziome, to odmiany barw podstawowych. W ostatnich kwadratach schematu wpisuje się sumę odmian z każdej kolumny pionowej. Wśród indeksów wyróżnia Lüscher indeksy: stałe, zmienne i tzw. mutacje. Indeks stały reprezentują liczby parzyste (6, 4, 2, 0). Uzyskuje się je wtedy, gdy badany za pierwszym i drugim razem wybiera, jako sympatyczne, te same barwy. Wyniki badania drugiego są wtedy powtórzeniem badania pierwszego. Stąd parzystość wyborów. Indeksy nieparzyste, czyli takie, w których wyniki badania drugiego nie pokrywają się z wynikami badania pierwszego, nazywa Lüscher indeksami zmiennymi. W indeksach zmiennych wyróżnia on tzw. mutacje, które mają miejsce wtedy, gdy różnica w obydwu wyborach danej barwy wynosi dwa, względnie więcej (zob. schemat — indeks odmian czerwonej).

W schemacie układu barw wzięto pod uwagę znaczenie wyboru odmian i kompensacji.

Interpretacja odmian uwzględnia tylko te indeksy, których suma wynosi: 6, 4 lub 0. W zestawieniu ogólnym wyniki wyboru odmian przedstawiają się następująco:

1. Potrzeba i gotowość do nawiązywania kontak-	— 46 osób
2. Potrzeba niezależności, samostanowienia	— 40 „
3. Podniecenie z obawy przed krzywdą i osamotnieniem	— 34 „
4. Tęsknota za „security” — potrzeba oddania	— 34 „
5. Potrzeba bezpieczeństwa	— 34 „
6. Poczucie niezrozumienia i obcości	— 30 „
7. Zmęczenie — poczucie bezsilności	— 26 „
8. Egocentryzm uczuciowy	— 23 „
9. Różne stany lękowe	— 20 „
10. Impulsywność	— 12 „
11. Spokój	— 11 „
12. Opanowanie impulsów	— 10 „
13. Gotowość do zachwyty i zapalania się	— 8 „

Konfrontacja wyników wyrażających nastawienie ogólne badanych z danymi, które uzyskano w rozmowie, na pewno wiele wyjaśni i poda uwarunkowania takiego stanu.

Wyniki wyboru odmian same w sobie są dość charakterystyczne. Najwyraźniej zaznacza się „wachlarz” różnego samopoczucia badanych. Przeważają w nim stany asteniczne, a wśród nich podniecenie z obawy przed krzywdą i osamotnieniem, poczucie niezrozumienia, obcości i inne. W całości wyniki wyboru dotyczą czterech głównych dziedzin życia psychicznego: dziedziny kontaktów, uczuć, woli i sfery popędowej.

W interpretacji bierze się również pod uwagę sumę indeksów stałych (6, 4, 2, 0) i sumę indeksów zmiennych (5, 3, 1). Suma ogólna stałych i zmiennych indeksów wynosi zawsze 20. Indeksy zmienne mówią o braku zdecydowania, względnie stałego stosunku do danej barwy, a tym samym o zmienności postaw dążnościowych. Stosunek stałych indeksów do zmiennych przedstawiał się w badaniach różnie. I tak:

z przewagą indeksów stałych	było 37 osób,
z przewagą indeksów zmiennych	„ 13 „
z równą liczbą indeksów	„ 4 „
<hr/>	
r a z e m	„ 54 „

Test Lüschera zwraca też uwagę na tzw. wybory kompensacyjne. Autor testu podaje, że o wyborze jakiejś konkretnej barwy jako sympatycznej nie zawsze decydują skłonności naturalne osoby badanej, że charakter znaczeniowy wybranej barwy nie musi być odbiciem charakteru wybierającego. Wybór taki może być dokonany na zasadzie kompensacji odczuwanego w sobie braku. Dlatego też barwa wybrana jako kompensacyjnie sympatyczna wskazuje nie tyle na to jaka dana osoba jest, ile raczej na to, jaką chce być i jaką często już jest w swojej wyobraźni. Kompensacyjna sympatia odkrywa więc dziedzinę pragnień, często nieuświadomionych. Inne znaczenie w wyborze ma kompensacyjna antypatia. Świadczy ona o negacji w stosunku do takiej postawy dążnościowej, która rzeczywiście danej osobie odpowiada, ale do której nie chce się ona przyznać.

Obydwa przypadki są wyrazem sprzeczności istniejącej pomiędzy sposobem zachowania się zgodnym z świadomie ukierunkowanym dążeniem badanej a jej sferą popędową. Tak np. cztery barwy zasadnicze (niebieska, zielona, czerwona i żółta) umieszczone w kolumnie „I” (zob. schemat str. 13), posiadają podobny nastrój nadany im charakterem niebieskiej. Powinny więc być wybierane mniej więcej równo. Ich indeksy powinny być w przybliżeniu równe, przynajmniej zaś podobne, bez dużych odchyień. Jeżeli różnica w tej samej kolumnie wynosi „3”, względnie więcej, to mamy do czynienia z kompensacją dodatnią w stosunku do jednej barwy, bądź też z kompensacją ujemną w stosunku do drugiej barwy (zob. schemat str. [13]).

Lüscher podaje, że kompensacja dodatnia ma miejsce wtedy, gdy jeden z czterech indeksów jest przynajmniej o „3” większy od pozostałych. Ujemna zachodzi w sytuacji odwrotnej — gdy jeden z indeksów jest najmniej o „3” mniejszy od pozostałych.

W grupie badanych wymienione kompensacje występują u czterdziestu osób. Bywało tak, że ta sama osoba wybierała jedną z barw jako kompensacyjnie sympatyczną, drugą zaś — kompensacyjnie antypatyczną. Wybór taki dotyczył przeważnie barw o charakterze przeciwnym czy przynajmniej różnym.

Kompensacja dodatnia w wyborze odmian występowała najliczniej w stosunku do barwy czerwonej i żółtej.

Wybory kompensacyjne wykrywa również porównanie wyników wyboru barw podstawowych z wynikami wyboru ich odmian. Sumę odmian zestawia się z czterokrotną wartością kategorii. Autor testu zwraca uwagę na stopień świadomości w wyborze. Jego zdaniem, wybór kategorii barw (niebieskiej, zielonej, czerwonej i żółtej) jest bardziej świadomy, podczas gdy właściwości odmian nie różnią się między sobą w sposób tak wyraźny. Stąd też wypowiedanie się przez ich wybór przyjmuje się za „nieświadome”. Jeżeli wybór odmian i wybór kategorii nie zgadzają się ze sobą, to tym samym, można przypuszczać, że nie ma zgodności pomiędzy zachowaniem się w stosunku do danej barwy o właściwym dążeniem. Skoro zaś przyjmuje się zdanie, że człowiek najprawdziwiej ujawnia swe właściwości charakteru wtedy, gdy działa nieświadomie, to można powiedzieć, że wybór odmian pewniej odbija podstawowe właściwości charakteru. Dlatego też ważne wydaje się porównanie obydwu wyborów.

Różnice pozytywne wskazywałyby na istnienie kompensacyjnego dążenia do zrealizowania swoich pragnień. Otrzymuje się je wtedy, gdy wybór kategorii przedstawia większą wartość. Negatywne zaś, stwierdzałyby fakt, że istotne dążenia są zahamowane i dlatego nie ujawniają się w wyborze świadomym. Mają one miejsce w przypadku wyższej wartości odmian.

Bardzo liczna kompensacja dodatnia wynikająca z porównania wyborów barwy zielonej świadczy o wyraźnym dążeniu do samostanowienia, do niezależności, uwolnienia się spod wpływu wszelkich autorytetów. W kompensacji ujemnej otrzymanej z porównania wyborów zwracają uwagę wyniki dotyczące barwy czerwonej i żółtej. Żółta wyraża silną lecz ukrytą tendencję do szukania licznych kontaktów, do łatwego entuzjazmowania się. Podobne tendencje ujawniają wybory barwy czerwonej. Obydwie barwy powodują przeżycie aktywnego pobudzenia i zdobywania.

Tabela II

Kompensacje w wyborze odmian

Barwa i rodzaj komp.	liczba wybor.	znaczenie
niebieska — dodatnia	6	— tęsknota za pełną jednością, za czułym oddaniem się, potrzeba miłości
ujemna	7	— wrażliwość, impulsywność, nie-realne żądanie miłości
zielona — dodatnia	5	— samostanowienie, samoobrona przed uleganiem wpływom
	6	— potrzeba uwolnienia się od tego, co zawodne, upokarzające, głód uznania
czerwona — dodatnia	13	— silna wola, chęć postawienia na swoim
ujemna	11	— lęk przed zdenerwowaniem płynący z poczucia bezsilności
żółta — dodatnia	13	— postawa pełna nadziei
ujemna	7	— dążenie do bezpieczeństwa

Tabela III

Kompensacja z porównania wyboru barw podstawowych i ich odmian

Barwa i rodzaj kompens.	liczba wybor.
niebieska — dodatnia	13
ujemna	15
zielona — dodatnia	37
ujemna	7
czerwona — dodatnia	13
ujemna	24
żółta — dodatnia	6
ujemna	29

4. Główne postawy dążnościowe

Jak zaznaczono w punkcie pierwszym, autor testu wyodrębnił cztery sposoby zachowania się badanego, czyli cztery rodzaje ustosunkowania się do różnych sytuacji w życiu. Wymienione formy ogólnych postaw dążnościowych ujawniają się w wyborze alternatywnym. Suma indeksów w kolumnach pionowych schematu pozwala na określenie głównych postaw.

Wybór barwy niebieskiej i żółtej oraz czerwonej i zielonej określa heteronomiczność względnie autonomiczność badanego. Wybór barw: niebieskiej i zielonej oraz czerwonej i żółtej wyznacza charakter aktywny lub pasywny w działaniu. Ogólną postawę dążnościową (Strebenverhalten) otrzymuje się przez odjęcie mniejszych wartości od większych wymienionych par barw. Dotyczy to zarówno barw zasadniczych jak i ich odmian. Stąd też w wyniku dostajemy ogólną postawę dążnościową przy wyborze odmian i takąż przy wyborze barw podstawowych.

W przeprowadzonych badaniach ogólne formy postaw dążnościowych przedstawiają się następująco:

Rodzaj postawy	barwy podstaw.	odmiany
autonomiczno-aktywna	7—13 ⁰ / ₀	8—14,8 ⁰ / ₀
autonomiczno-pasywna	20—37 ⁰ / ₀	11—20,4 ⁰ / ₀
heteronomiczno-aktywna	11—20,4 ⁰ / ₀	16—29,6 ⁰ / ₀
heteronomiczno-pasywna	16—29,6 ⁰ / ₀	19—35,2 ⁰ / ₀

W wyborze świadomym (barwy podstawowe) najliczniej reprezentowane były typy autonomiczno-pasywne, dla których kryterium postępowania jest, zdaniem Lüschera, dążenie do trwania, do samostanowienia (Beharrungsstreben oder Selbstbehauptung). Inny zupełnie rozsiew postaw dążnościowych przedstawiają wyniki wyboru odmian, a więc wyboru o charakterze nieświadomym. Najliczniejszą pozycją jest typ heteronomiczno-pasywny, którego właściwością zasadniczą jest wygodne samooddanie (gemütsmassige Selbsthingabe), polegające na dążeniu do osiągnięcia jedności ze sobą samym, do pełnej integracji wewnętrznej.²⁰ Czyli postawa odpowiadająca jungowskiej intrawersji, bardzo charakterystycznej dla okresu dorastania. Typ ten wyróżnia się kompensacyjnym wyborem barwy niebieskiej, co wyraża ciągle poszukiwanie bezpieczeństwa i jednocześnie nieudane próby zaspokojenia tej potrzeby.²¹

W omawianym wyborze na drugim miejscu stoi postawa heteronomiczno-aktywna, której cechą właściwą jest upodoba-

²⁰ Lüscher, Psychologie der Farben, Basel 1949, 57

²¹ Lüscher, Psychologie der Farben, Basel 1949, 107

nie do barwy żółtej. Jasność żółtej świadczy o wyzwoleniu się ze stanów depresji o szukaniu nowych możliwych rozwiązań dla sytuacji trudnych, o niecierpliwym oczekiwaniu zmian.²²

5. Cztery funkcje psychiczne

W interpretacji testu Lüscher wyróżnia cztery funkcje psychiczne: emocję (Emotion), defenzywę (Defensive), projekcję (Projektion) i inwestycję (Investition), które przyporządkowuje nadmiernie plusowym (übertrieben) lub minusowym (untertrieben) wyborom barw podstawowych w ich kategoriach (Kategorien Grundfarben) i odmianach (Variationem Grundfarben).²³

Z kompensacją dodatnią barwy niebieskiej i ujemną barwy żółtej wiąże autor tzw. „inwestycję ideału” (Ideal-Investition), która oznacza pragnienie znalezienia oparcia w ukochanym ideale.

Kompensacja zaś dodatnia barwy żółtej i ujemna barwy zielonej mówi o istniejącej projekcji oczekiwania (Erwartungs-Projektion).

Negatywny stosunek do barwy niebieskiej i silne upodobanie w czerwonej świadczy o popędliwych, agresywnych i wygórowanych żądaniach (Forderungs-Emotions).

Wreszcie niechętny stosunek do barwy czerwonej, skupienie natomiast uwagi na zieleni sugeruje defenzywę stanowienia (Behauptungs-Defensive).

Nasilenie wymienionych czterech funkcji psychicznych określa suma indeksów przy każdej z czterech kolumn. Suma każdej kolumny powinna wynosić około „12”. Jeśli jest większa o trzy lub więcej punktów lub niższa o tyleż punktów od przeciętnej, to kolumna ta jest nadmiernie plusowa bądź też nadmiernie minusowa. „Plusowość” lub „minusowość” kolumny pozwala określić poszczególne funkcje psychiczne. I tak:

„E” — emocję żądania	wyznacza — +E i —I
„D” — defenzywę stanowienia	„ — +D i —E

²² Lüscher, Psychologie der Farben, Basel 1949, 106

²³ Lüscher, Anleitung zum Lüscher-Test, Basel 1949, s. X

„P” — projekcję oczekiwania „ — +P i —D
 „I” — inwestycję ideału „ — +I i —P

W grupie badanych cztery funkcje psychiczne zaznaczały się w różnym układzie i w różnym nasileniu. W zestawieniu liczbowym każda z nich przedstawia się następująco:

projekcja oczekiwania	— 32 osoby	— 60% badanych
inwestycja ideału	— 30 „	— 55% „
emocja żądania	— 22 „	— 40% „
defenzywa stanowienia	— 3 „	— 5,5% „

Pełne oczekiwania projekcje szły zwykle w parze (w 24 przypadkach), a raczej powodowały pragnienie znalezienia ideału miłości, który dawałby oparcie i zapewniał poczucie bezpieczeństwa (zgodność z postawą dążnościową heteronomiczno-pasywną). Wygórowane żądania dziewcząt stawiane szukanemu ideałowi były zaś przyczyną wielu rozczarowań, a tym samym przeżywanych konfliktów, bądź też utrzymywały w badanych oczekiwanie nowych projekcji.

Omawiane funkcje psychiczne wzajemnie się warunkowały dając specyficzny obraz postawy dziewcząt. Postawę tę usprawiedliwiał częściowo okres dorastania, częściowo zaś wyznaczała ją anemneza badanych.

6. Synteza wyników

Upodobanie do przedkładanych w czasie badań barw ujawniało się, jak zaznaczono już dwukrotnie, w wyborach świadomych i nieświadomych. Wybór świadomy miał miejsce przy tablicy ośmiu barw i przy czterech barwach podstawowych, czyli kategoriach. Syntezę wyników wyboru kategorii przedstawiają główne postawy dążnościowe (zob. str. 18). Warto więc zwrócić uwagę, czy i o ile barwy wyznaczające określoną postawę dążnościową były też wybierane jako sympatyczne, w tablicy ośmiu barw. Zestawienie porównawcze podaje tabela IV.

Tabela IV

Zestawienie porównawcze wyników wyboru świadomego

Barwa	wyniki tabeli ośmiu barw	wyniki komp. różnic	główne post. dążnościowe	liczba przyp. zgodnych
niebieska	+28	+13	+16	9
	— 2	—15	/	2
zielona	+15	+37	+20	12
	— 7	— 7	/	6
czerwona	+15	+13	+ 7	6
	—22	—24	/	11
żółta	+11	+ 6	+11	4
	—12	—29	/	12

Jak wytłumaczyć różnice w liczbie wypowiedziających się za daną barwą i częsty brak zgodności w porównaniu wyborów? Uzasadnienie wydaje się proste. Wybory kompensacyjne, wyznaczone różnicą pomiędzy wyborem barw podstawowych i ich odmian, mogą być liczbowo mniejsze w tych przypadkach, w których daną barwę wybierano też często, względnie odrzucono, jako niesympatyczną w jej odmianach. Różnica między dwoma wyborami malała wtedy, bądź też zanikała zupełnie. Większa liczebność dodatniej kompensacji różnic (jak np. przy plusowym wyborze zielonej) może wynikać stąd, że nawet przy stosunkowo małym wyborze kategorii danej barwy otrzymuje się różnicę dodatnią, jeżeli wybory odmian były np. zerowe) jeżeli barwa podstawowa miała tylko indeks „2”, a suma indeksów odmian wynosiła „4”, to i tak otrzymuje się różnicę dodatnią, bo wynoszącą cztery punkty). Mniejsza zaś liczebność kompensacji różnic mówi bardziej o stosunku badanego do odmian niż do kategorii, o braku wyraźnych zahamowań.

Ciekawie na przykład przedstawia się porównanie wyników żółtej. Postawa heteronomiczno-aktywna jest najzupełniej zgodna z wynikami otrzymanymi przy tablicy ośmiu barw. Kompensacje różnic zaś są liczbowo mniejsze, co tłumaczy

częsty wybór żółtej w jej odmianach, a więc wybór nieświadomy.

Zestawienie i porównanie wyborów nie jest więc proste, gdyż wyniki wyznaczane są w dużym stopniu przez czynniki swoiste, czyli cały kontekst wyboru.

Bardziej obiektywne wydają się wyniki wyboru nieświadomego, uogólnione również w postawach dążnościowych.

Tabela V

Postawy dążnościowe a wyniki wyboru odmian

Postawy dążnościowe	wynik	wybór odmian	wynik	przyp. zgodne
Aa — dążenie do opanowania	8	tęsknota za „security“, potrzeba serdecznego oddania się	40	7
Ap — dążenie do trwania, samostanowienia	11	potrzeba niezależności, samostanowienie	45	11
Ha — dążenie do przeżywania, ciekawość	16	potrzeba i gotowość do nawiązywania kontaktów	46	14
Hp — wygodne samooddanie	19	nieopanowana impulsywność, egocentryzm uczuciowy	35	17

Najliczniej reprezentowana postawa heteronomiczno-pasywna znajduje potwierdzenie w wyborze odmian — w tęsknocie za „security”, w potrzebie serdecznego oddania się; postawa heteronomiczno-aktywna — w potrzebie i gotowości do nawiązywania kontaktów; autonomiczno-pasywna — w potrzebie niezależności i samostanowienia; wreszcie postawa autonomiczno-aktywna — w nieopanowanej impulsywności i egocentryzmie uczuciowym.

Charakterystyka badanych uzyskana przy wyborze odmian jest jednak bardziej zróżnicowana, bogatsza i całościowa. Uwzględnia nie tylko pozytywne dążenia, ale i tendencje negatywne, braki, zahamowania itp.

IV. Konfrontacja wyników testu z wynikami innych metod

1. Próba konfrontacji ogólnej

W konfrontacji, którą starano się przeprowadzić, chodziło o zestawienie wyników testu wyboru barw Lüschera z innymi zastosowanymi metodami, co okazało się jednak dość trudne. Złożyło się na to kilka czynników.

1) Wyniki badań testowych ujawniały przeważnie nastawienia psychiczne o charakterze podświadomym, z których badani nie zdawali sobie sprawy, nie podawali ich więc wprost w wypowiedziach ustnych czy kwestionariuszowych.

2) Charakterystyka nastawienia uzyskana przy pomocy testu była zazwyczaj bardzo ogólna, wypowiedzi zaś badanych dostarczały opisu przeżyć konkretnych i w wielu wypadkach złożonych. Tak np. podana w teście tęsknota za „security” mogła się łączyć z szeregiem takich przeżyć jak: rozżalenie, poczucie odrzucenia, osamotnienia itp. Tło zaś tych przeżyć było niewątpliwie bardzo różne, często w każdym przypadku inne.

3) Bezpośrednim celem badań była analiza konfliktów młodzieżowych z rodzicami, a nie konfrontacja i weryfikacja wyników badań testowych. Dlatego też, zarówno treść kwestionariusza jak i plan rozmowy miał na celu przede wszystkim dostarczenie materiału umożliwiającego rozwiązanie podstawowego problemu. Wyniki uzyskane drogą obydwu metod nie mogą się więc ze sobą pokrywać, choć powinno istnieć pomiędzy nimi wiele powiązań.

Warto przy tym zaznaczyć, że podczas przeprowadzanej rozmowy omawiano też z dziewczętami wyniki badań testowych. W niektórych wypadkach dziewczęta potwierdzały ich trafność, w innych zaś nie dostrzegały w sobie takich nastawień czy stanów psychicznych, jakie podawała charakterystyka otrzymana przy pomocy testu. Ich zeznania były czasem wręcz odwrotne. Postawa dziewcząt jest jednak zupełnie uzasadniona, skoro przyjmie się, że test ujawnia zasadnicze stany tkwiące w podświadomości człowieka.

Wyniki badań testowych próbowano konfrontować z jednej strony z wypowiedziami kwestionariuszowymi, z drugiej zaś z ogólną postawą badanych, ich anamnezą i danymi, które uzyskano w rozmowie i wywiadzie.

a) *Wyniki wyboru barw neutralnych*

Interpretacja szeregu barw neutralnych (zob. str. [8—10]) wskazywała przede wszystkim na wrażliwość badanych, ich potrzebę stanu wolnego od wzruszeń i upór. Protokoły rozmów i wywiadu nie informują wprost o istnieniu dwóch pierwszych właściwości (wrażliwości i stanu wolnego od wzruszeń). Opisywany jednak sposób przeżywania sytuacji konfliktowych, uwagi i wypowiedzi badanych oraz zaobserwowane przez badającą reakcje świadczą wyraźnie o tym, że podkreślana w teście wrażliwość i potrzeba stanu wolnego od wzruszeń są rzeczywiście właściwe danej grupie badanych.

Trzecią cechą, tzn. upór, wymieniały dziewczęta w motywacji konfliktów podanej w kwestionariuszu. Analiza porównawcza przedstawia się następująco: badania testowe przedstawiają upór jako najbardziej charakterystyczną właściwość u dziesięciu osób z ogólnej liczby badanych. Wśród tych dziewcząt siedem stwierdza, że ich upór jest główną przyczyną przeżywanym z rodzicami konfliktów. Korelacja niezupełna, ale duża.

Wybór ciemnoszarej i czarnej mówił o doznanych rozczarowaniach. Wśród jedenastu osób wybierających te barwy, dziewięć podkreślało w kwestionariuszu przeżywane poczucie odrzucenia bądź też stany depresji czy rozżalenia, które mogły być przyczyną rozczarowań.

b) *Wyniki wyboru barw podstawowych*

Konfrontacja wyników barw podstawowych z wypowiedziami dziewcząt okazała się jeszcze trudniejsza. W analizie wzięto pod uwagę nastawienia psychiczne wykryte testem (zob. str. [14]) i cztery najliczniej występujące stany emocjonalne, towa-

rzyszące konfliktom: stan rozżalenia, stan emocjonalnego wzburzenia, stany depresyjne i poczucie odrzucenia. Wszystkie stany psychiczne wymieniane przez dziewczęta sprowadzają się do następujących form:

1. stany rozżalenia	22	przypadki	—	40 ⁰ / ₀
2. stany depresyjne	21	„	—	38,2 ⁰ / ₀
3. poczucie odrzucenia	21	„	—	38,2 ⁰ / ₀
4. stany emocjonalnego wzburz.	18	„	—	32,7 ⁰ / ₀
5. postawa analizująca	5	„	—	9,1 ⁰ / ₀
6. bunt	4	„	—	7,3 ⁰ / ₀
7. ambiwalencja	4	„	—	7,3 ⁰ / ₀
8. zubożenie	3	„	—	5,4 ⁰ / ₀

Przy zestawieniach porównawczych brano również pod uwagę pozostałe formy przeżyć. Bardzo mała jednak częstotliwość ich występowania nie pozwoliła na wykrycie współzależności. Wyniki analizy porównawczej przedstawia tabela VI.

Tabela VI

Zestawienie wyników testu z najczęściej podawanymi w kwestionariuszu stanami psychicznymi

Nastawienie psychiczne otrzymane w badaniach testowych	stany rozżal.	stany emocjon. wzburz.	stany depresji	stany odrzuc.
1. Potrzeba kontaktu	35%	28%	30%	30%
2. Potrzeba niezależności	32%	28%	23%	32%
3. Podniecenie z obawy przed krzywdą	41%	27%	38%	21%
4. Tęsknota za „security“	32%	38%	38%	24%
5. Potrzeba bezpieczeństwa	50%	29%	35%	24%
6. Poczucie niezrozumienia	40%	30%	30%	30%
7. Zmęczenie	35%	27%	35%	23%
8. Egocentryzm uczuciowy	48%	35%	30%	30%
9. Stany lękowe	35%	35%	30%	30%
10. Impulsywność	33%	42%	58%	25%
11. Spokój	63%	45%	23%	23%
12. Opanowanie impulsów	40%	30%	30%	20%
13. Gotowość do zachwyków	37%	37%	37%	37%

Charakterystyczny wydaje się fakt, że największy procent przypadków rozżalenia i depresji właściwy jest grupie osób, u których test podkreśla spokój. Analiza porównawcza nie wyjaśnia takiego stanu. Łatwiej doszukać się można powiązań między potrzebą bezpieczeństwa i egocentryzmem uczuciowym a licznie zgłaszanym rozżaleniem. To ostatnie może mieć miejsce wtedy, gdy dają znać o sobie inne wymagania podyktowane egocentryzmem uczuciowym. Warto też zwrócić uwagę na ciekawy fakt, że wymienione w wypowiedziach stany psychiczne stosunkowo najmniej licznie wiążą się z potrzebą niezależności i samostanowienia. Nie wiadomo jednak, dlaczego stany depresji tak mało mają odpowiedników w podawanym przez test podnieceniu i obawą przed krzywdą, w zmęczeniu i poczuciu bezsilności wobec sytuacji trudnych. Raczej należałoby przypuszczać, że te ostatnie predysponują w jakiś sposób do przeżywania depresji. Ciekawa również wydaje się korelacja przypadków poczucia odrzucenia z impulsywnością, która przejawia się w różnych reakcjach agresywnych i ma wyraźny charakter mechanizmu obronnego.

Tabela VII

Zestawienie wyników testu z podawaną w kwestionariuszu agresywnością

Wyniki testu	przypadki agresyw- ności w %
1. Potrzeba kontaktu	41
2. Potrzeba niezależności	40
3. Podniecenie z obawy przed krzywdą	41
4. Tęsknota za security	29
5. Potrzeba bezpieczeństwa	32
6. Poczucie niezrozumienia	33
7. Zmęczenie	31
8. Egocentryzm uczuciowy	39
9. Różne stany lękowe	50
10. Spokój	25
11. Impulsywność	50
12. Opanowanie impulsów	20
13. Gotowość do zachwyków	12

Badane dziewczęta dość często (w 45%) same podawały, że podczas konfliktów z rodzicami zachowują się agresywnie. Próbowano więc wszystkie nastawienia psychiczne wykryte testem skonfrontować z przypadkami wyraźnej agresji. Wyniki analizy porównawczej przedstawia tabela VII.

Z zestawienia wynika, że do postawy agresywnej przyznają się najczęściej dziewczęta, u których badanie testowe podkreślają różne stany lękowe i impulsywność. O zgodności wyników świadczy też fakt, że agresywność ujawniająca się podczas konfliktów była najmniej licznie podawana tam, gdzie test stwierdzał usposobienie pełne gotowości do zachwytyw, opamięnanie impulsów i spokój.

Analiza porównawcza wykazała więc, że istnieje duża zgodność pomiędzy wynikami badań testowych a danymi, które uzyskano w rozmowie czy wywiadzie.

2. Konfrontacja opinii jednostkowych

Zasadniczym celem przeprowadzonych badań, jak już zaznaczono, było uzasadnienie przyczynowe konfliktów młodzieżowych. Chodziło o wykrycie dających się zauważyć zależności pomiędzy dyspozycją do częstych względnie trwałych konfliktów a właściwościami psychicznymi, anamnezą i środowiskiem badanych. W wyniku dokonanej analizy wyodrębniono sześć typowych sytuacji rodzinnych, które w sposób zasadniczy wpływały na kształtowanie się obecnej postawy dziewcząt. Sytuacje te przedstawiają się następująco:

- | | |
|---|------------|
| 1. dziecko niechciane | — 4 przyp. |
| 2. dziecko pozostawione sobie lub przeszkadzające | — 8 „ |
| 3. nadmierna opieka rodziców | — 6 „ |
| 4. przeżycia urazowe badan. | — 18 „ |
| 5. rozbitcie rodzinne | — 15 „ |
| 6. wyobcowanie ze środowiska rodzinnego | — 3 „ |

W obecnym etapie badań próbowano skonfrontować charakter sytuacji konfliktowej każdej z badanych dziewcząt z wynikami badań testowych. Analizowano więc oddzielnie dane

o dziewczętach reprezentujących każdą z wymienionych sytuacji konfliktowych. W każdej też grupie przy pierwszym przykładzie podano dokładniejsze wyniki badań testowych.²⁴

a) Dziecko niechciane

Wśród badanych znalazły się cztery takie przypadki, w których dziewczęta były wyraźnie poinformowane o różnych staraniach matek, podejmowanych w celu usunięcia ciąży. Wiadomości przekazywały same matki — czyniły to zwykle w chwilach rozdrażnienia czy rozżalenia, bądź też z utrzymującą się nadal niechęcią w stosunku do badanej. W tych przypadkach każdy obecny konflikt dziewcząt z ich matkami był przejawem zasadniczego i wciąż nierozwiązanego konfliktu, który dotyczył miejsca badanej w rodzinie. Konflikt ten pogłębiały coraz to silniejsze przeżycia frustracyjne.

Według wyników badań testowych źródło konfliktów tkwiło tutaj w niezaspokojonej potrzebie bezpieczeństwa i trwałości (wybór kompensacyjny barwy niebieskiej). Zaznaczała się też duża wrażliwość i nadpobudliwość uczuciowa. Charakterystyka każdego przypadku przedstawia się inaczej, choć wszystkie mają wiele cech wspólnych.

Przykład: „G. H.” — lat 18 — jedynaczka z rodziny rozbitej

I. Wyniki testu

- a) *postawa heteronomiczno-pasywna*: wygodne samooddanie;
- b) *wybór ciemnoszarej*: wrażliwość;
- c) *wybory kompensacyjne dodatnie*: niebieska i zielona — potrzeba miłości, tęsknota za „security”, samostanowienie, ukryta niepewność, lęk przed zagrożeniem;
- d) *kompensacje ujemne*: żółta i fiolet — dążenie do zdobycia poczucia bezpieczeństwa.

II. Analiza przypadku

„G. H.” przeżywa poważne konflikty z obojgiem rodziców.

²⁴ W podanych w kontekście wynikach testu uwzględniono tylko cztery najważniejsze punkty protokołu.

W domu każdego z rodziców czuje się niepotrzebna. Kompensacyjny wybór barwy niebieskiej wskazuje na tęsknotę, brak określonego celu, co następnie tłumaczy przygnębienie badanej, wywołane istniejącą w domu sytuacją. Wybór barwy szarej mówi o dużej wrażliwości i impulsywności „G. H.”. Jest w niej intensywna potrzeba życzliwego i czulego kontaktu, potrzeba bezpieczeństwa oraz trwałości. Sytuacja domowa zmusza badaną do kompensacyjnego zaspokajania potrzeb.

Dane anamnestyczne podają, że „G. H.” jest świadoma tego, iż matka nie chciała mieć dzieci — pod tym warunkiem wyszła za mąż. Kilka razy przerywała ciążę. W ostatnim przypadku zrobiłaby to samo, gdyby nie trudna sytuacja, jaką wytworzyło powstanie. „G. H.” od dzieciństwa czuła niechęć rodziców do niej — czuła się dzieckiem niepotrzebnym.

b) Dziecko pozostawione sobie lub przeszkadzające

Sytuacje rodzinne ośmiu następnych dziewcząt różnią się tym, że badane, poza jednym przypadkiem, należały do dzieci, którymi się początkowo cieszone i które kochano. Okoliczności zewnętrzne, takie jak konieczność oddania się pracy zawodowej lub studiom, bądź też wejście ojczyma do rodziny niekompletnej, uniemożliwiły bliski kontakt i osłabiły więź uczuciową.

Mimo wyraźnych różnic, zarówno osobowościowych jak i sytuacyjnych, wszystkie dziewczęta z omawianej grupy przeżywały konflikt związany z ciągłym odtrącaniem ich, począwszy od okresu dzieciństwa aż do chwili obecnej. Niespełnione oczekiwania przekształciły się stopniowo w „chłód” uczuciowy, obojętność, nawet w cynizm. Lęk przed izolacją i osamotnieniem mobilizował badane do szukania rekompensaty w nawiązywaniu kontaktów uczuciowych z grupą rówieśniczą, zwłaszcza z młodzieżą męską.

Badanie testowe podsuwają dwa możliwe źródła sytuacji konfliktowych. Pierwszym byłyby pogłębiające się wciąż prze-

życia frustracyjne związane z daremnym czekaniem na unormowanie się stosunków rodzinnych, drugie zaś wiązałyby się z właściwościami indywidualnymi badanych, to znaczy ich zarozumiałością, złośliwością i uporem.

Przykład: „O. W.” — lat 17 — z rodziny zrekonstruowanej.²⁵

I. Wyniki testu

- a) *postawa heteronomiczno-pasywna*: wygodne samooddanie;
- b) *wyбір ciemnoszarej*: wrażliwość
- c) *kompensacje dodatnie*: niebieska i czerwona — tęsknota za spokojem, za czułym oddaniem się, potrzeba miłości; intensywne chcenie, dążenie do postawienia na swoim;
- d) *kompensacje ujemne*: żółta i czarna — dążenie do zdobycia poczucia bezpieczeństwa, do samodzielnego decydowania o sobie.

II. Analiza przypadku

Od chwili wejścia do domu drugiego ojca, „O. W.” czuła się dzieckiem przeszkadzającym, w najlepszym razie tolerowanym z konieczności. Ma żal do matki za oddanie jej do internatu choć wie, że w domu być nie mogła. Ojczyzna nie nawidzi — „okradł ją z uczuć matki”.

Badania testowe wykazują istniejący lęk przed osamotnieniem, pragnienie nawiązywania kontaktów i znalezienia uznania. Źródłem konfliktów jest według badań silne dążenie do niezależności oraz do osiągnięcia znaczenia. Kompensacyjny wybór barwy żółtej zdradza, między innymi, pozorną otwartość i powierzchowny entuzjazm, pod którym kryje się przygnębienie, zahamowanie.

c) Nadmierna opieka rodziców

Postawę omawianej obecnie grupy dziewcząt warunkowało działanie mechanizmów ochronnych, które ułatwiały dążenie do wyzwolenia się spod krępującej opieki dorosłych.²⁶

²⁵ Rodzina zrekonstruowana — powtórne małżeństwo zawarte po śmierci jednego z współmałżonków.

²⁶ Stefan Baley, Wprowadzenie do psychologii społecznej, Warszawa 1959. 102

Tego typu uwarunkowania konfliktów podaje anamneza sześciu osób. Są to w pięciu przypadkach jedynaczki, w jednym zaś młodsze dziecko z dwojga rodzeństwa. Trzy badane w niemowlęctwie straciły ojca — były więc wyłącznymi odbiorczyniami uczuć matki, która przesadną serdecznością kompensowała brak opieki zmarłego rodzica. Atmosfera przesadnej opieki w rodzinach pełnych była wynikiem długiego oczekiwania rodziców na własne dziecko, tęsknoty za nim i stałego lęku przed możliwą jego utratą.

W postawie dziewcząt znalazło w każdym przypadku potwierdzenie w badaniach testowych. Wyniki testu podkreślają często upór, wygórowane wymagania oraz dowolne samostanowienie kierujące się własnym „widzimisię” (szereg odmian barw neutralnych). Kompensacyjny wybór barwy czerwonej oznacza intensywne chcenie, pragnienie postawienia na swoim. Przykład: „M. K.” — lat 16 jedynaczka z rodziny niekompletnej.

I. Wyniki testu

- a) *postawa heteronomiczno-aktywna*: dążenie do przeżywania, ciekawość;
- b) *wybór czarnej*: upór;
- c) *kompensacje dodatnie*: zielona i czerwona — dążenie do samostanowienia, decydowania o sobie, nie ulegania wpływom, intensywne chcenie, pragnienie postawienia na swoim;
- d) *kompensacje ujemne*: zielona, fiolet — potrzeba uwolnienia się od tego, co krępuje, głód uznania, lęk przed stawianymi wymaganiami.

II. Analiza przypadku

Badana przeżywa nieustanne konflikty na tle dążenia do wyzwolenia się spod opieki matki, stawianych wymagań, nieumiejętności podporządkowania się itp. Sama „M. K.” pisze: „Jestem egoistką, owszem. Ale zawdzięczam to kochanej babuni i mamie, które wychowywały mnie jak perską księżniczkę. I może za to mam je kochać? Za to, że spełniają za mnie wszystkie podstawowe czynności. Nie przeczę, że dla mnie jest to idealna wygoda, ale co powie mój przy-

szły mąż, jak nie będę niczego sprzątać, nie będę umiała ugotować śniadania czy przyszyć guzika. Babcia robi za mnie dosłownie wszystko. A co następnie zawdzięczam mamie? Czy to, że najpierw oddała mnie babci na wychowanie, a potem do internatu? Za to absolutnie nie jestem wdzięczna!”

d) Przeżycia urazowe

Istotą urazu jest stłumienie nieakceptowanego i przykrego przeżycia, zepchnięcie go do podświadomości.²⁷ Do jego powstania przyczynia się zwykle jedno bardzo intensywne przeżycie ujemne, bądź też przykre bodźce często się powtarzające. Zepchnięte do podświadomości doznania, pragnienia czy problemy nie przestają istnieć i działać. Pod wpływem właściwej im energii wciąż niepokoją, szukają dróg ujawniania się, wyznaczają niejako sposób postępowania danej osoby, tworzą urazy wtórne, postawie zaś życiowej człowieka nadają charakter obronny i nieufny.²⁸

Przeżycia urazowe powstają zwykle na tle uczuć frustracyjnych, wśród których Han-Ilgiewicz wymienia, jako najbardziej charakterystyczne: lęk, zazdrość, zawstydzenie, żal do kogoś i upokorzenie.²⁹ Okazało się, że w badanych przypadkach podłożem urazów były również przytoczone uczucia, często umiejętnie przez dziewczęta ukrywane.

Przeżycia urazowe związane z uczuciem lęku właściwe były dwom dziewczętom ze środowisk o bardzo surowej dyscyplinie.

²⁷ Siegmund Freud, *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, Leipzig 1922, 283—286

²⁸ Natalia Han-Ilgiewicz, *Trudności wychowawcze i ich tło psychiczne*, Warszawa 1961, 185

Thomas F. Staton, *Dynamics of Adolescent Adjustment*, New York 1963, 281—282

²⁹ Natalia Han-Ilgiewicz, *Urazy dziecka — Referat wygłoszony do nauczycielek i wychowawczyń w Warszawie 17. VII. 1957 (na prawach rękopisu)*

Przykład: „O. C.” — lat 18 — jedynaczka z rodziny pełnej
I. Wyniki testu

- a) *postawa heteronomiczno-pasywna*: wygodne samooddanie;
- b) *wybór białej*: potrzeba osiągnięcia stanu wolnego od wzruszeń — chciałyby się uwolnić od jakiegoś ucisku;
- c) *kompensacje dodatnie*: zielona i brązowa — dążenie do samostanowienia o sobie, nieulegania wpływom, brak poczucia pewności w grupie; przeżycia lękowe;
- d) *kompensacje ujemne*: żółta — dążenie do zdobycia poczucia bezpieczeństwa;

II. Analiza przypadku

Uczucie lęku wiąże się u badanej z dawnymi przeżyciami urazowymi — z karą cielesną, krzykiem matki, niesprawiedliwym traktowaniem w opinii badanej itp. Ono też prawdopodobnie wyzwalало w badanej reakcje agresywne, te zaś w sposób bezpośredni wytwarzały konflikt. Badana czuje się rzeczywiście wewnątrznie osamotniona, odczuwa potrzebę serdecznego kontaktu, jest przy tym przewrażliwiona, łatwo się obraża. Chciałyby się uwolnić od tego, co ją wewnątrznie przygnębia, to jest od ciągłego lęku przed matką, przed jej niepoczytalnymi czasem reakcjami.

Podobnie przedstawiają się wyniki „E. T.” — lat 18 — którą wychowywano w środowisku wybitnie terrorystycznym. Zaznacza się wyraźnie utrata wiary w siebie z jednej strony, z drugiej zaś chęć stanowienia o sobie.

Urazy powodowane uczuciem zazdrości (dwa przypadki) właściwe były dziewczętom posiadającym młodsze rodzeństwo. Jako moment urazotwórczy można przyjąć zdystansowanie badanej po urodzeniu się młodszego brata czy siostry.³⁰ Sytuacja, w jakiej rodzice koncentrowali swoje zainteresowania już nie na badanej, ale na dziecku młodszym, skłaniała do zwracania na siebie uwagi poprzez różnego rodzaju wykroczenia w domu czy w szkole.

³⁰ Por. Kimball Young, *Personality and Problems of Adjustment*, New York 1952

Przykład: „K. Z.” — lat 19 — z rodziny pełnej

I. Wyniki testu

- a) *postawa heteronomiczno-pasywna*: wygodne samooddanie;
- b) *wybór czarnej*: upór, przekora;
- c) *kompensacje dodatnie*: niebieska i brązowa — potrzeba miłości, tęsknota za czułym oddaniem się, za „security”, pełna rozczarowania porażka, dążenie do samostanowienia;
- d) *kompensacje ujemne*: czerwona i fiolet — lęk przed zderzeniem, poszukiwanie wewnętrznej „security”, poczucie niemocy wobec przykrew rzeczywistości.

II. Analiza przypadku

„K. Z.” nie ma żadnego kontaktu z domem rodzinnym, czuje się zupełnie obca. Początkiem stopniowego odsuwania się było przyjście na świat młodszej siostry i skoncentrowanie uwagi rodziców na niej. „K. Z.” jest zaniepokojona, czuje swą bezsilność, tęskni za pewnością i stałością. Swoją niepewność próbuje pokryć intensywnością doznań.

W rzeczywistości nie umie sobie pomóc i wciąż szuka ochraniającego zabezpieczenia. Z obliczeń ogólnych indeks liczby „5” wykazuje tamowane podniecenie prowadzące do iluzyjnych wyobrażeń i projekcji. Uwaga ta zgodna jest z danymi, które uzyskano w anamnezie.

U osoby „M. D.” — lat 17 — wykrywa test przygnębienie, rozczarowanie dotyczące niemożliwości zaspokojenia swoich potrzeb oraz dotkliwie odczuwaną utratę oparcia (chodziło o uczucie ojca po urodzeniu się młodszego dziecka).

Większe zróżnicowanie przedstawiają przeżycia urazowe powstające na tle rozżalenia. Żal ten dotyczył: sprawy pozamałżeńskiego pochodzenia badanej, o którym dowiadywała się przypadkowo,³¹ niesłusznych posądzeń oraz braku konsekwencji w postępowaniu. Obejmował on także szereg nietaktów takich jak: ośmieszanie przeżyć dziecięcych lub wymierzanie kar

³¹ André Berge, *Uczeń trudny*, tłum. z franc. F. Felhorska, Warszawa 1960, 49

niesprawiedliwych w pojęciu dziecka. Dziewczęta pozamałżeńskiego pochodzenia zarzucały matkom ukrywanie prawdy.

Przykład: „C. S.” — lat 16 — jedynaczka w nielegalnym małżeństwie.

I. Wyniki testu

- a) *postawa heteronomiczno-pasywna*: wygodne samooddanie;
- b) *wybór ciemnoszarej*: wrażliwość, przygnębienie z powodu rozczarowania;
- c) *kompensacje dodatnie*: niebieska zielona i żółta — wrażliwość, nierealne żądanie miłości, udaje trzeźwego, zacięty upór, ceni tylko siebie, w kontaktach szuka nasycenia;
- d) *kompensacje ujemne*: niebieska i żółta — poczucie zależności i niepewności, brak odwagi.

II. Analiza przypadku

Badana jest dzieckiem małżeństwa nielegalnego. Uświadomienie sobie tego faktu wytworzyło w niej kompleks niższości i pogłębiało żal do rodziców. Twierdzi, że nigdy nie jest sobą. Zewnętrzna brawura pokrywa przygnębienie i ciągle nasuwające się refleksje na temat jej pochodzenia. Wyniki testu podkreślają dużą wrażliwość, przygnębienie, zrezygnowane zmęczenie, szukanie zabezpieczenia przy jednoczesnym stronienu od kontaktu.

Brak zrozumienia podstawowych potrzeb oraz przeżyć dziecka wytwarzał często stan nieustannego konfliktu.

Przykład: „O. H.” — lat 18 — z pełnej rodziny

I. Wyniki testu

- a) *postawa autonomiczno-aktywna*: dążenie do opanowania;
- b) *wybór czarnej*: upór, dowolne samostanowienie kierujące się własnym „widzimisię”;
- c) *kompensacje dodatnie*: zielona i czarna — dążenie do decydowania o sobie, samostanowienie pełne zarozumiałości, rozdrażnienie;

d) *kompensacje ujemne*: czerwona i brązowa — lęk przed zdenerwowaniem, poszukuje zabezpieczenia w wewnętrznej „security”, poczucie zagrożenia, chęć wyróżniania się w grupie (kompensacyjna), indywidualizm.

II. A n a l i z a p r z y p a d k u

Bezpośrednią przyczyną aktualnych konfliktów „O. H.” z rodzicami jest lekkomyślność, nadmierna impulsywność i kłótność badanej, posługiwanie się kłamstwem w dążeniu do niezależności. Ze strony rodziców zaś zauważa się brak konsekwencji w postępowaniu, pobłażliwość i tolerancyjność w rzeczach ważnych, a kiedy indziej przywiązywanie wagi do drobiazgów.

W badaniach testowych wybór kombinacyjny barw zasadniczych zwraca uwagę na przygnębienie i rozdrażnienie „O. H.”, na poczucie doznanego zawodu w swoich aspiracjach i odczuwaną niechęć do siebie. Taki stan tłumaczyłby częściowo istniejące tendencje samobójcze. Wyniki testu podkreślają też uparte i zarozumiałe samostanowienie.

Inne przeżycia urazowe powstające na tle żalu do rodziców braku umiejętności przebaczenia, nieuzasadnionej podejrzliwości i posądzeń, łączyły się przeważnie z niedosytem uczucowym, który badane dotkliwie odczuwały.

e) R o z b i c i e r o d z i n n e

Analiza obecna uwzględnia zarówno te przypadki, w których dziewczęta wychowywały się w rodzinie pełnej, ale przeżywały kryzys rodzinny w okresie dzieciństwa (6 osób), jak i te, w których rozbitcie trwało już najmniej kilka lat (9 osób).

Nawet wtedy, gdy współzycie rodzinne zostało przynajmniej w pewnym stopniu unormowane, w dziewczętach utrzymywał się dziwny lęk przed powtórzeniem się podobnych sytuacji, przed możliwą utratą ojca i pokrzywdzeniem matki. Każdy nowy konflikt rodziców przeżywały badane prawie tragicznie. W stosunku zaś do ojca wykazywały wielką nieufność.

Bardziej tragicznie przedstawiała się sytuacje rodzinne tam, gdzie ojciec, nie tylko dopuszczał się zdrady małżeńskiej, ale

nadto tyranizował matkę. Odczuwana niechęć do ojca przerażiała się wtedy w uczucie nienawiści.

Dla dziewcząt, których rodzice nie żyli ze sobą, najtrudniejszym problemem do rozwiązania było pogodzenie własnego uczucia miłości do rodziców z wpajaną im niechęcią czy nienawiścią przez każdą ze stron, w stosunku do strony drugiej.

Przykład: „E. S.” — lat 15 — z rodziny rozbitej.

I. Wyniki testu

- a) *postawa autonomiczno-pasywna*: dążenie do trwania, do samostanowienia;
- b) *wybór pośredniej szarej*: powściągliwy;
- c) *kompensacje dodatnie*: brązowa i niebieska — tęsknota za czułym oddaniem się, za spokojem, za „security”, potrzeba miłości, dążenie do zdobywania wartości materialnych;
- d) *kompensacje ujemne*: czerwona, żółta i czarna — poczucie własnej niemocy wobec przykrew rzeczywistości, dąży do zdobycia poczucia bezpieczeństwa, lęk przed izolacją i osamotnieniem;

II. Analiza przypadku

„E. S.” przeżywa poważne trudności z obojgiem rodziców. Chciałaby ich połączyć, stworzyć atmosferę rodzinną w domu, ale wysiłki są bezskuteczne. Chce kochać i ojca i matkę. Na tym tle dochodzi często do konfliktów. Matka buntuje ją przeciwko ojcu, by stała po jej stronie, niezależnie od tego kto ma rację. Postawa ojca jest podobna. W rezultacie żadnemu z rodziców nie jest potrzebna. Taki stan wyraźnie podkreślają i wyjaśniają wyniki testu.

Podobne sytuacje rodzinne bardzo wyczerpywały badane nerwowo, czuły się one nieszczęśliwe, pokrzywdzone, na każdą nową trudność reagowały płaczem, były często rozżalone na cały świat, pesymistyczne i zniechęcone do życia.

Wyniki badań testowych każdej z omawianych w tej grupie dziewcząt zwracają uwagę kompensacją dodatnią w stosunku do barwy niebieskiej. Taki fakt świadczy o istniejącej tęsknocie za pełnym oddaniem się, o potrzebie miłości.

f) Wyobcowanie ze środowiska rodzinnego

Zjawisko wyobcowania ze środowiska rodzinnego było nie tylko następstwem braku opieki rodziców oraz braku bliskiego kontaktu z rodzicami. Proces stopniowego wyobcowywania się miał również miejsce w tych środowiskach, w których obok serdecznej troski rodziców, dziewczęta wychowywały się od wczesnego dzieciństwa poza domem rodzinnym. Ciekawy przykład przedstawia „E. T.” — lat 18. Trudności i sytuacje konfliktowe zaznaczyły się u niej dopiero po powrocie z internatu, w którym przebywała dziesięć lat, tj. od I klasy szkoły podstawowej. Rodzinę swoją znała „od święta”. Traktowano ją przedtem jako gościa i nie wtajemniczano w sprawy rodzinne. Szarość i bezbarwność życia rodzinnego zaczęła nużyć i męczyć, sytuacje zaś trudne budziły niepokój i lęk. Okres odczuwanej tęsknoty za domem przechodził stopniowo w odczuwaną obojętność. Wyniki badań testowych podkreślają dużą wrażliwość badanej, szukanie serdecznego związku uczuciowego i próby ucieczki przed przygnębieniem wywołanym niezaspokojoną tęsknotą. Zwracają też uwagę na impulsywną, zdobywczą wolę dokonywania swego, szczególnie wobec krzywdy. W rozmowie z badaną stany te wychodziły dość wyraźnie.

Ogólnie biorąc wyniki testu, niezależnie od właściwego im schematyzmu i ogólnikowości, znalazły pokrycie w danych, które uzyskano innymi metodami.

V. Próba oceny testu i uwagi krytyczne

Test wyboru barw Lüschera jest niewątpliwie metodą łatwą do zastosowania. Badania bowiem polegające na aktach wyboru poszczególnych barw nie budzą podejrzeń ani oporów ze strony badanych, mają nawet często charakter przeżyć przyjemnych.

Odczytanie i interpretacja testu są jednak bardzo trudne i wymagają dużej wnikliwości psychologicznej. Istnieje niebezpieczeństwo podawania zbyt schematycznego opisu wyników pojedynczych wyborów, bez uwzględniania całości struktury psychicznej.

W zastosowaniu praktycznym duże znaczenie przypisać należy tzw. wyborom kompensacyjnym, które ułatwiają pracę diagnostyczno-terapeutyczną, pozwalając odkryć i poznać stłumione, zepchnięte do podświadomości postawy dążnościowe, względnie ujawniając odczuwane braki.

Ciekawa w strukturze testu i ważna dla celów diagnostycznych jest możliwość porównania wyników świadomych z wyborami tych samych barw pod postacią tzw. odmian, czyli w wyborach o charakterze nieświadomym. Możliwość uwzględniania wyborów nieświadomych i wykrycia tendencji zahamowanych wyjaśnia cały szereg posunięć i zachowań, zwłaszcza takich, które w motywacji świadomej nie znajdują uzasadnienia.

Ujawniania tendencji ukrytych może się przyczynić do ujemnej oceny wartości testu. W takich bowiem wypadkach wyniki testu spotykają się z dezaprobatą badanych, którzy nie zdają sobie sprawy z właściwych im, choć ukrytych czy stłumionych postaw. Ocena negatywna może być więc pozorna.

Słusznie podkreśla sam autor, że test ma duże wartości diagnostyczne w połączeniu z zastosowaniem innych metod. W takim ustawieniu może on być punktem wyjścia do bardzo wnikliwej analizy psychologicznej.

Podobnie jak inne testy projekcyjne, test wyboru barw wskazuje na aktualnie istniejące nastawienia i postawy dążnościowe. Trwałe właściwości postawy życiowej danego człowieka, jego stały sposób zachowania się można byłoby ustalić po kilkakrotnym zastosowaniu testu w pewnych odstępach czasu. Uchwycenie cech stałych jest jednak z innego jeszcze względu trudne. W psychicznym bowiem życiu każdego człowieka zauważa się ciągły rozwój.

Zwrócić też trzeba uwagę na ogólnikowy charakter wyników testowych. Mogą one rzucić dużo światła na pewne specyficzne reakcje badanych, mogą je tłumaczyć lub wyjaśniać. Same w sobie jednak podsuwają tylko możliwe i charakterystyczne dla danej osoby tendencje psychiczne. Ujawnianie się tych tendencji w konkretnych przejawach życia może być

bardzo różne, zarówno w swoich przyczynach jak i skutkach. Tak np. poczucie osamotnienia może być przyczyną zachowań agresywnych, reakcji impulsywnych, impertynenckich itp. Samo w sobie zaś poczucie osamotnienia może być skutkiem wyobcowania ze środowiska rodzinnego, braku zrozumienia w rodzinie albo doznanej krzywdy. Różnorodność podłoża ujawnionych w tekście tendencji dało się łatwo zauważyć w konfrontacji opinii jednostkowych. W ogólnej ocenie podkreślić należy że:

1) Test wyboru barw Lüschera podlega tym samym ograniczeniom, jakie właściwe są wszystkim testom projekcyjnym;

2) Cechami dodatnimi testu są: łatwość zastosowania, zabezpieczenie przed samokontrolą badanych oraz przed wpływem i oddziaływaniem badającego.

3) Wyniki testu mogą jednak ujawniać tendencje fałszywe, skoro wybór określonej barwy uwarunkowany jest nie tylko osobistym upodobaniem, ale i narzucającą pewne upodobania modą, wybitnym wpływem otoczenia itp. Zarzut ten zmniejsza fakt istnienie wyborów nieświadomych w postaci tzw. odmian. Wybór ten uniemożliwia działanie wymienionych czynników.

4) Ciekawe i nowe jest łączenie znaczenia barw z typem uczuciowego przeżywania.

O wiele większą wartość diagnostyczną przedstawiałyby tak ustawione badania konfrontacyjne, by inne konfrontujące metody uwzględniały te same postawy dążnościowe, które podkreślają wyniki testu. Metody sprawdzające należałoby zastosować po przeprowadzeniu badań testowych. Łatwiej wtedy o zwrócenie uwagi na te postawy i tendencje, które podają wyniki testu, zwłaszcza gdy chodzi o zastosowanie metody kwestionariusza, rozmowy czy wywiadu.

Warto by też podjąć specjalne badania nad problemem, który wysuwał Meili.³² Autor zaznaczał, że na upodobania w wyborze barw działa wyraźnie charakter przeżyć. Chodziłoby więc o wykrycie tych przeżyć, które działają na zmianę upo-

³² Meili, dz. cyt. 204;

dołań. W tym celu trzeba by powtarzać kilkakrotnie badania na tych samych osobach. Powtórzenia te powinny mieć miejsce po silniejszych i charakterystycznych przeżyciach osób badanych. Tego rodzaju analiza poszukująca ułatwiłaby podanie pełniejszej oceny wartości diagnostycznej testu.

**THE LÜSCHER TEST
IN THE PSYCHOLOGICAL ANALYSIS
OF THE FAMILY CONFLICTS OF ADOLESCENTS**

(S u m m a r y)

The article presents the results of studies conducted by means of the Lüscher Colour Selecting Test used as one of the methods in studying conflicts between adolescent girls and their parents.

The purpose of the article was to introduce to the reader the assumptions, structure and application of the test and to confront its results with the results of other methods (questionnaire, talk, interview). Thus an attempt was made to give a critical estimate of the Test, used for the first time in a study of Polish youth.

A group of 54 girls, between the ages 15 and 19 (students of secondary schools, both schools providing general education and vocational schools) was subjected to the Test.

A general analysis of the results obtained shows the following attitudes dominating in the disposition of the girls: need and readiness for establishing contacts (with other people), a strong desire of self — reliance and self — assurance, and a need for independence and for love — a long for a tender devotion. The latter attitude involves fear of injustice and loneliness and need for security.

Conflicts experienced by the girls examined were mainly due to unfulfilled psychological needs. Their behaviour was often a compensational reaction making up for the deficiencies and needs suppressed during early or later childhood.

A confrontation of the results of the Colour Selecting Test with the results of other methods appeared to be rather difficult. The Test results disclosed attitudes mostly subconscious and unrealized by the girls. Nevertheless comparing them it was possible to detect many common or interrelated elements. Thus, an unfulfilled need for security was usually accompanied by resentment; while impulsiveness was often a consequence of the feeling of rejection. Individual opinions have been confronted in addition to the general confrontation considering some typical family situations which essentially determined upon

the attitudes of the girls. They were the situation: of an unwanted child or of a child being a nuisance to the family, situations caused by parental overprotection or by traumatic experiences, those of disrupted families or estrangement from the family milieu.

The article contains also an analysis of more typical instances which proved that in all these cases the Test results agreed with data obtained by means of an interview.

In conclusion it can be ascertained that the Lüscher Colour Selecting Test has a quite substantial diagnostic value.